

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ХИМИЯ. БИОЛОГИЯ.
ГЕОГРАФИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ХИМИЯ. БИОЛОГИЯ.
ГЕОГРАФИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. CHEMISTRY. BIOLOGY. GEOGRAPHY

e-ISSN: 1694-8688

№2(7)/2025, 49-55

ГЕОГРАФИЯ

УДК: 338.48

DOI: [10.52754/16948688_2025_2\(7\)_6](https://doi.org/10.52754/16948688_2025_2(7)_6)

ЭЛДИК КОЛ ӨНӨРЧҮЛҮКТҮ МАМЛЕКЕТ ТАРАБЫНАН КОЛДОО МАСЕЛЕСИНЕ
К ВОПРОСУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ НАРОДНОГО РЕМЕСЛА
ON THE QUESTION OF STATE SUPPORT FOR FOLK CRAFTS

Айтыкулова Бегимай Мамасалиевна

Айтыкулова Бегимай Мамасалиевна

Мамаев Туголбай Мамаевич

Ош мамлекеттик университети, Ош, Кыргызстан

Ошский государственный университет, Ош, Кыргызстан

Osh State University, Osh, Kyrgyzstan

baitykulova@oshsu.kg

ЭЛДИК КОЛ ӨНӨРЧҮЛҮКТҮ МАМЛЕКЕТ ТАРАБЫНАН КОЛДОО МАСЕЛЕСИНЕ

Аннотация

Бул макалада элдик кол өнөрчүлүктү мамлекет тарабынан ар тараптуу колдоо маселеси каралат. Кыргыз Республикасындагы кол өнөрчүлүк иши жөнүндө мыйзамына жана Кыргыз Республикасынын Президентинин бул тармакты өнүктүрүү боюнча Жарлыгынын мисалында талдоо жасалат. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин элдик кол өнөрчүлүктү камтыган өнүгүү программалары каралат. Негизинен алганда, биздин өлкөдө кол өнөрчүлүктү колдоо боюнча укуктук документтер жетиштүү деңгээлде, ошол документтер иш жүзүнө кантип ашып жатканын көзөмөлгө алуу учурдун талабы деп эсептейбиз.

Ачкыч сөздөр: элдик кол өнөрчүлүк, география, мамлекеттик колдоо, мыйзам, маданият

К ВОПРОСУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ НАРОДНОГО РЕМЕСЛА

ON THE QUESTION OF STATE SUPPORT FOR FOLK CRAFTS

Аннотация

В данной статье рассматривается вопрос комплексной государственной поддержки народных ремесел. Анализируются Закон Кыргызской Республики о ремеслах и Указ Президента Кыргызской Республики о развитии данной отрасли. Также рассматриваются программы развития Кабинета Министров Кыргызской Республики, включающие вопросы народных ремесел. В целом, считаем, что правовые документы о поддержке ремесел в нашей стране находятся на достаточном уровне и необходимо контролировать их исполнение.

Abstract

This article examines the issue of comprehensive state support for folk crafts. It analyzes the Law of the Kyrgyz Republic on Crafts and the Decree of the President of the Kyrgyz Republic on the development of this sector. It also examines the development programs of the Cabinet of Ministers of the Kyrgyz Republic, which include issues related to folk crafts. Overall, we believe that legal documents supporting crafts in our country are sufficient and that their implementation should be monitored.

Ключевые слова: народное ремесло, география, государственная поддержка, закон, культура

Keywords: folk crafts, geography, state support, law, culture

Киришүү

Элдик кол өнөрчүлүктүн өнүгүү өзгөчөлүктөрүн иликтөө география илиминде да, экономика илиминде да жаңы багыт болуп эсептелет. Адабияттык талдоолор көпчүлүк өлкөлөрдө мындай изилдөөлөр негизинен салыштырмалуу аз экендигин да көрсөттү. Ал эми Кыргызстандын шартында пионердик изилдөө болуп эсептелет.

Элдик кол өнөрчүлүктүн өзүнчө тармак катары экономикалык-географиялык өзгөчөлүктөрүн изилдөө боюнча окумуштуу-адистердин эмгектерин иликтөө менен ар түрдүү жаңы ой-пикирлерди жана көз караштарды да мисал катары келтиребиз. Бирок, изилдөө максатына ылайык, аталган чарбалык тармакты илимий жактан иликтөөнүн жана анын өнүгүүсү жана жайгашуусу үчүн негиз болчу материалдарды карап өтөбүз. Мындай материалдар элдик кол өнөрчүлүктүн пайда болуу жана жайгашуу мыйзам ченемдүүлүктөрүн, өнүгүү принциптерин жана факторлорун, өлкө жана анын аймактары үчүн социалдык-экономикалык маанисин жана бул тармактагы мамлекеттик иш-мерчемдерди жана максаттарды аныктоого болот.

Изилдөөнүн материалдары жана усулдары

Изилдөөдө элдик кол өнөрчүлүк чөйрөсүндөгү тармактык мыйзам, жарлыктар жана социалдык-экономикалык өнүгүү программалар каралып, алардын аталган тармактын өнүгүүсү жана жайгашуусу үчүн маанилери ачылды. Мына ушуга байланыштуу негизинен укуктук-уюштуруучулук документтерди талдоо, салыштырма, логикалык ой жүгүртүү усулдары колдонулду.

Жыйынтыктар жана талкуулар

Албетте, кайсы бир тармактын өнүгүүсүн аныктаган жана аны укуктук-уюштуруучулук жактан бышыктаган документ тармак жөнүндө мыйзам болуп саналат. Кыргызстанда элдик кол өнөрчүлүктү колдоо боюнча негизги укуктук документ “Кыргыз Республикасындагы кол өнөрчүлүк иши жөнүндө” Кыргыз Республикасынын мыйзамы эсептелет. Бул мыйзам биздин өлкөдөгү кол өнөрчүлүк ишин жүзөгө ашыруудан келип чыгуучу мамилелерди жөнгө салат жана бул багыттарды көздөйт: кол өнөрчүлүк ишти мамлекеттик колдоо; кол өнөрчүлүк чөйрөсүндөгү ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын укук-милдеттерин аныктоо; кол өнөрчүлөрдүн реестрин түзүү; кол өнөрчүлүк субъекттеринин укуктарын жана милдеттерин аныктоо; кол өнөрчүлүк продукцияларды жана жумуштарды жекелештирүү ж.б.

Бул мыйзам боюнча кол өнөрчүлүк ишине төмөндөгүдөй аныктама берилет: майда партияда, дааналап, анын ичинде, өзгөчө билимди, көндүмдү, жөндөмдү, атайын технологияларды, каада-салттарды, сырларды пайдалануу менен жеке буйрутмалар боюнча артыкчылыктуу керектөөчүлүк багыттагы товарларды, жумуштарды өндүрүү, кызматтарды көрсөтүү боюнча кесиптик иштин түрү [1].

Мыйзам боюнча мамлекеттик колдоо көрсөтүү элдик кол өнөрчүлүк ишинде төмөнкү чөйрөлөрдө жүргүзүлөт:

- элдик кол өнөрчүлүк тармагы боюнча мамлекеттик саясатты жүргүзүү;

- мамлекеттик бийликтин борбордук жана жергиликтүү органдары кол өнөрчүлүк тармагына жагымдуу өндүрүштүк шарттарды түзүү, сырьё менен камсыз кылуу, товарларды сатуу жана өндүрүлгөн продукциялардын көргөзмөлөрүн уюштуруу;

- кол өнөрчүлүк ишти өнүктүрүү боюнча мамлекеттик программаларды бекитүү;
- ыйгарым укуктуу мамлекеттик органды аныктоо;
- кол өнөрчүлүк иштин түрлөрүнүн тизмегин бекитүү;
- салык мыйзамдарында белгиленген тартипте салык жеңилдиктерин берүү;
- өндүрүштүк жана окуу ишин жүзөгө ашыруу үчүн мүлктүк колдоо көрсөтүү;
- кол өнөрчүлүк ишти жүзөгө ашырууга стартап үчүн жеңилдетилген ссудаларды берүү ж.б.

Мында Кыргызстанда элдик кол өнөрчүлүк өндүрүшүн жандандыруу жана өнүктүрүү жөнүндө мыйзам биринчи жолу 2006-жылы кабыл алынганын белгилеп кетебиз. Ал документте биздин өлкөдө элдик көркөм кол өнөрчүлүк өндүрүшүн жандандыруу жана өнүктүрүүнү колдоого алууга багытталган, элдик көркөм кол өнөрчүлүк өндүрүшү улуттук байлыктын жана Кыргыз Республикасында жашаган калктын элдик чыгармачылыгынын жана маданиятынын ажырагыс бир формасын туюндурат, элдик көркөм кол өнөрчүлүк өндүрүшүн сактоо жана өнүктүрүү мамлекеттик маанилүү маселе болуп саналат деп белгиленген.

Алгачкы кабыл алынган мыйзамда элдик көркөм кол өнөрчүлүккө мындайча аныктама берилген: белгилүү аймакта чеберлердин колу менен адамдын өзү жана рынок үчүн арналган утилитардык жана (же) декоративдик багыттагы көркөм буюмдарды чеберлер кол кызматы жана (же) механизацияны пайдалануу менен элдик чеберчилик салттарды улап өнүктүрүү жана өздөштүрүү салттарынын негизинде ишке ашырган элдик чыгармачылыктын бир формасы [2].

Белгилеп өтсөк, Өзбекстанда элдик көркөм кол өнөрчүлүк жөнүндө өзүнчө мыйзам жок. Бирок аларды өнүктүрүү бир катар мыйзам актылары менен жөнгө салынат, анын ичинде президенттин жарлыктары, маданият жана автордук укук жөнүндө мыйзамдар, кол өнөрчүлөрдү колдоо, каада-салттарды сактоо, ошондой эле элдик кол өнөрчүлүк менен алектенген үй-бүлөлүк бизнести салыктан бошотууга багытталган токтомдору бар. Негизги жоболорго мамлекеттик колдоо, салыктык жеңилдиктер, маданий иш-чараларды уюштуруу жана автордук укукту жөнгө салуу кирет.

Алсак, атайын жарлыктын негизинде борбордук жана жергиликтүү органдарга үй шартында жогорку көркөм буюмдарды жасаган элдик чеберлерди жергиликтүү сырьё, материалдар, шаймандар жана кичи механикалаштыруу жабдуулары менен камсыз кылууда практикалык жардам көрсөтүү, көргөзмөлөрдү жана аукциондорду өткөрүү, даяр буюмдарды сатуу боюнча адистештирилген дүкөндөр жана күркөлөр тармагын уюштуруу, жаштарды элдик чыгармачылыктын чеберлеринин чеберчилигине үйрөтүү үчүн зарыл шарттарды түзүү сыяктуу милдеттер тагылган [3].

Казахстанда да элдик көркөм кол өнөрчүлүк жөнүндө өзүнчө мыйзам жок, маданият тармагындагы мыйзамда элдик көркөм чыгармачылык катары өзүнчө бөлүк катары каралган [4].

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2025-жылдын 18-мартындагы токтому менен “2025-2030-жылдарга Кыргыз Республикасынын региондорун комплекстүү социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасы” кабыл алынган. Бул

мамлекеттик документтин биздин илимий иш үчүн мааниси чоң десек болот. Анткени, анда көркөм кол өнөрчүлүк креативдүү экономика бөлүгүндө каралган. Креативдүү экономика жогорку технологиялар менен чыгармачылыктын кесилишинде турат, анын негизинде заманбап технологиялык платформага таянган адамдын жаратман потенциалы жатат. Документте адамдын креативдүү (чыгармачыл) жана интеллектуалдык потенциалын колдоо жана жогорулатуу, аймактардагы калктын кирешесин көбөйтүү, айрыкча калктын социалдык аялуу топтору үчүн мүмкүнчүлүктөрдү түзүү, чарбалык ишмердүүлүккө аялдарды, ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдарды ж.б. тартуу жактары каралып, элдик көркөм кол өнөрчүлүк маанилүү тармак катары көрсөтүлөт [5].

Баарыбызга белгилүү болгондой, 2025-жылдын 5-июнунда “2030-жылга чейин Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук программасы” кабыл анган. Анда атайын “Туризм” вектору болгондугу колдоого татыйт жана ал боюнча төмөнкү негизги милдеттер каралган: мейманканалык инфраструктураны өнүктүрүү; туристтик маршруттарды жана зоналарды түзүү; жаратылыш жана маданий ресурстарды туруктуу башкаруу; инвесторлорду жана өнөктөштөрдү тартуу үчүн эл аралык туристтик көргөзмөлөргө, форумдарга жана конференцияларга катышуу ж.б. [6]. Бирок, биз белгилеген жогорку багыттарда кол өнөрчүлүк ишмердүүлүгү кирбей калган. Башкача айтканда, элдик көркөм кол өнөрчүлүк туризмдин жайгаштыруу жана тамак-аш менен камсыз кылуу (мейманканалар, ресторандар ж.б.) сыяктуу секторлору менен катар кол өнөрчүлүк да камтылышы зарыл. Элдик кол өнөрчүлүктүн туристтик инфраструктураны өнүктүрүү, табигый жана маданий ресурстарды пайдалануу, эл аралык, улуттук жана аймактык туристтик көргөзмөлөрдү жана форумдарды уюштуруу ж.б. иш-чараларда орду жана мааниси өзгөчө экендигин билишибиз керек.

2025-жылдын 2-декабрында Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат жана жаштар саясаты министрлигинде “Өнөр – мурас жана өнүгүү” аттуу 2026-2030-жылдарга карата кол өнөрчүлүктү өнүктүрүү боюнча жумушчу топ түзүлүп, мамлекеттик программанын долбоору иштелип баштаганы бизди кубандырат. Кол өнөрчүлүктү өнүктүрүү боюнча жаңы мамлекеттик программа иштелип чыгып, аталган тармактын өнүгүүсү жана жайгашуусу үчүн жакшы шарттар түзүлөт деген ойдобуз.

Кыргызстандын эгемендүүлүгүнүн алгачкы айларында эле элдик кол өнөрчүлүктүн маанисин эске алып, ошол мезгилде өкмөт тарабынан атайын токтомо менен республикада элдик көркөм кол өнөрчүлүктү өнүктүрүү боюнча мамлекеттик иш-чаралар кабыл алынган. Анда суроо-талап жогору болгон салттуу элдик көркөм буюмдарды чыгаруу өнүкпөй жаткандыгы, өлкөнүн өзгөчөлүгүн жана кызыктуу жерлерин чагылдырган сувенирлердин жана белектердин ассортименти чектелүү экендиги, аймактарда көркөм кол өнөрчүлүктүн цехтерин жана филиалдарын түзүү боюнча жетишсиз иштер жүргүзүлгөндүгү белгиленген. Буга байланыштуу аталган тармакты өнүктүрүү иштерин активдештирүү боюнча милдеттер коюлган: республиканын Чеберлер союзуна ар тараптан жардам көрсөтүү жана ал үчүн бардык областтарда, шаарларда жана райондордо союздук бөлүмдөрүн түзүү; элдик усталар жана кол өнөрчүлөр үчүн жагымдуу эмгек шарттарын түзүү; сырьё, материалдар, жабдуулар, транспорт жана өндүрүш кааналары менен камсыз кылуу; жеңилдетилген кредит берүү; тиешелүү мамлекеттик органдар аркылуу өдүрүлгөн товарларды сатууга көмөктөшүү; элдик көркөм кол өнөрчүлүктү пропагандалоо үчүн жылына бир же эки жолу элдик кол көркөм өнөрчүлөрдүн республикалык кароо-сынагын өткөрүү ж.б. [7]. Эң негизгиси бул токтомо

аркылуу экономика, соода, маданият, маалымат, телеберүү ж.б. мамлекеттик органдарга түздөн-түз милдеттер жүктөлгөн.

Корутунду

Кыргыз Республикасындагы кол өнөрчүлүк иши жөнүндө мыйзамын жана Кыргыз Республикасынын Президентинин бул тармакты өнүктүрүү боюнча Жарлыгынын мисалында элдик кол өнөрчүлүк тармагынын Кыргызстанда жана анын аймактарында өнүгүү мүмкүнчүлүктөрү укуктук-уюштуруучулук жактан каралды. Ошондой эле Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин элдик кол өнөрчүлүктү камтыган өнүгүү программалары иликтөөгө алынды. Негизинен алганда, биздин өлкөдө кол өнөрчүлүктү колдоо боюнча укуктук документтер жетиштүү деңгээлде десек болот. Бирок, ошол документтер иш жүзүнө кантип ашып жатканын борбордук жана жергиликтүү бийлик органдары, коомчулук, анын ичинде тармакка тиешеси бар илимий коомчулук көзөмөлгө алуу учурдун талабы деп эсептейбиз.

Ош мамлекеттик университетинин табият таануу, дене тарбия, туризм жана агрардык технологиялар институтунун экономикалык география, тармактык экономика жана туризм кафедрасында илимий иш-пландын негизинде Кыргызстанда элдик кол өнөрчүлүктү кайра жандандыруу, өнүктүрүү жана аймактык текши жайгаштыруу боюнча алгылыктуу илимий иликтөөлөр болуп жатат. Бул тема боюнча илимий конференцияларда баяндамалар жасалды, бир канча илимий макалалар жарыяланды [8; 9; 10; 11; 12]. ОшМУнун гранттык долбоорлорунун негизинде “Туризм жана элдик кол өнөрчүлүк Кыргызстандын түштүгүнүн алыскы райондорунун социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн факторлору катары” (2021-2022-жылдар) аттуу долбоор аткарылды. Долбоорду ишке ашыруу алкагында катышуучулар Ош областынан тышкары, Баткен жана Жалал-Абад областтарына илимий экспедиция жасап, айыл туризми, анын ичинде элдик кол өнөрчүлүк боюнча эмпирикалык изилдөөлөрдү жүргүзүштү.

Адабияттар

1. “Кыргыз Республикасындагы кол өнөрчүлүк иш жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2022-жылдын 8-февралы, № 14.
2. Элдик кол өнөрчүлүк өндүрүшүн жандандыруу, өнүктүрүү жана сактоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, 2006-жылдын 16-марты, № 77.
3. Указ Президента Республики Узбекистан “О мерах государственной поддержки дальнейшего развития народных художественных промыслов и прикладного искусства”, 31 марта 1997 года, № УП-1741.
4. Закон Республики Казахстан “О культуре”, 17 июля 2025 года, № 213-VIII.
5. “2025-2030-жылдарга Кыргыз Республикасынын региондорун комплекстүү социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасы”, КР Министрлер Кабинетинин 2025-жылдын 18-мартындагы №134 токтому менен кабыл алынган.
6. “2030-жылга чейин Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук программасы”, КР Президентинин 2025-ж. 5-июнундагы ПЖ № 178 Жарлыгы менен кабыл алынган.

7. Постановление Кабинета Министров Республики Кыргызстан от 12 августа 1991 года, № 386 “О мерах по дальнейшему развитию народного декоративно-прикладного искусства в Республике Кыргызстан”.
8. Сатыбалдиева, Ч. Из истории традиционного ковроткачества кыргызов. // *Вестник Ошского государственного университета*, 2022, (4), 118–123. https://doi.org/10.52754/16947452_2022_4_118
9. Низамиев А.Г. Продукции народно-художественных промыслов и сувенирного производства как уникальные ресурсы национального туризма //Мат. респ. научно-практ. конф. «Географические проблемы освоения горных и предгорных районов». - Ташкент: НУУз, 2002. -С. 146-148.
10. Султанов Ж.М., Низамиев А.Г., Самиев К.Т. Этнотуризмди өнүктүрүүдө улуттук баалуулуктардын мааниси //Жалал-Абад мам. унив-нин жарчысы, № 4, 2021. -199-203 б.
11. Табалдыев, К.Ш., Абдиев, Т.К. Преемственность культуры: головные уборы народов, проживающих в регионе Кыргызстана в древних и средневековых веках. // *Вестник Ошского государственного университета. Филология*, 2024, (1(3)), 1–11. [https://doi.org/10.52754/16948874_2024_1\(3\)_1](https://doi.org/10.52754/16948874_2024_1(3)_1)
12. Nizamiev A.G., Aitykulova B.M., Momosheva G.A. Analysis of the results of financial and economic activities of enterprises of folk art crafts (on the example of the state enterprise “National association of folk art crafts “Kyyal”) //Ases International Bandirma Scientific Studies Conference. Balikesir, 2023/ P. 563-567.
13. Низамиев А.Г., Айтыкулова Б.М., Абдурашитова А.А. Сельский туризм и народный художественный промысел: вектор совместного развития //Мат. межд. конф. “Будущее туризма – инновации и устойчивость”. –Ташкент, 2023. –С. 101-105.
14. Nizamiev A.G., Aitykulova B.M., Momosheva G.A., Obdunov E.A., Usanova J.U. On the Issue of Analyzing the Economic Activities of Folk Craft Enterprises (Illustrated by the Indicators of the Stat Enterprise "Kyyal") In: Popkova, E.G. (eds) Technological Horizons of Decarbonization Based on Environmental Innovations. Advances in Science, Technology & Innovation. Springer, Cham, 2025. –P. 565-571.